

ROBINDRANAT TAGOR FALSAFASIDA DIN VA DUNYOVIYLIK SINTEZI

Nuridinov J.I. -

TDIU tayanch doktoranti(PhD)

XIX asr oxiri va XX asr boshlarida jahon ijtimoiy-falsafiy tafakkuri tub burilishlar davrini boshdan kechirdi. Bu davrda jamiyat taraqqiyotining yangi yo'nalishlari, modernizatsiya jarayonlari, ilm-fan va texnika rivoji bilan bir qatorda, inson ma'naviyati, diniy qadriyatlar va dunyoviy hayot o'rtasidagi munosabat masalasi keskinlashdi. Ayniqsa, mustamlakachilik ta'sirida bo'lgan Sharq jamiyatlarida diniy an'analar va G'arbona dunyoviy tafakkur o'rtasida murakkab ziddiyatlar yuzaga keldi. Shu tarixiy sharoitda dinni mutlaqlashtirish yoki aksincha, uni ijtimoiy hayotdan siqib chiqarishga urinish holatlari kuzatildi. Ana shunday murakkab va ziddiyatli vaziyatda din va dunyoviylik o'rtasidagi muvozanatni saqlash, ularni qarama-qarshi emas, balki o'zaro uyg'un holda talqin etish masalasi dolzarb ilmiy muammoga aylandi. Mazkur muammo Sharq falsafiy tafakkurida o'ziga xos yechim topgan bo'lib, bu borada Robindranat Tagor falsafiy qarashlari alohida ahamiyat kasb etadi. Tagor nafaqat buyuk shoir va adib, balki chuqur ijtimoiy-falsafiy tafakkur egasi sifatida din va dunyoviylik masalasiga yangicha yondashuvni taklif etgan mutafakkirdir. Uning qarashlari Sharq va G'arb falsafiy an'analari sinteziga asoslangan bo'lib, inson, jamiyat va ma'naviyat muammolarini kompleks tarzda tahlil qilishga qaratilgan. Tagor falsafasida din an'anaviy konfessional yoki dogmatik shaklda emas, balki insonning ichki ruhiy tajribasi, axloqiy mas'uliyati va erkin ijodiy faoliyati bilan bog'liq holda talqin qilinadi. U diniy e'tiqodni jamiyatdan ajralgan, faqat metafizik doiradagi hodisa sifatida emas, balki insonparvarlik, adolat va ijtimoiy birdamlikni shakllantiruvchi ma'naviy kuch sifatida tushunadi. Shu bilan birga, Tagor dunyoviy hayotni, ya'ni ijtimoiy faoliyat, ta'lim, madaniyat va siyosiy jarayonlarni ma'naviy qadriyatlardan uzilgan holda tasavvur qilmaydi. Uning fikricha, chinakam dunyoviy taraqqiyot faqat ma'naviy kamolot bilan uyg'unlashgandagina insoniyat manfaatlariga xizmat qiladi.

Bugungi globallashuv sharoitida din va dunyoviylik masalasi yana dolzarb tus olmoqda. Bir tomondan, dunyoviylikning keskin shakllari diniy qadriyatlarni ijtimoiy hayotdan butunlay chetlatishga urinmoqda, ikkinchi tomondan esa, diniy radikalizm dunyoviy jamiyat asoslariga tahdid solmoqda. Bunday sharoitda Tagor ilgari surgan din va dunyoviylik sintezi konsepsiyasi muhim nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Chunki bu konsepsiya ziddiyatli yondashuvlardan farqli o'laroq, insonni markazga qo'ygan, axloqiy mas'uliyat va ijtimoiy hamkorlikka asoslangan modelni taklif etadi.

Robindranat Tagor falsafasida din va dunyoviylik o'rtasidagi munosabat qarama-qarshilik asosida emas, balki o'zaro to'ldiruvchi va uyg'un tizim sifatida shakllanganini ko'rsatadi. Tagorning diniy qarashlari ijtimoiy faoliyat, axloqiy mas'uliyat va dunyoviy gumanizm bilan uzviy bog'liqdir. Tagor din tushunchasini an'anaviy konfessional yoki institutsional doirada talqin qilmaganini ta'kidlash lozim. Mutafakkir dinni insonning ichki ruhiy tajribasi, axloqiy ong va erkinlik bilan bog'laydi [Tagore 1931:38]. Bu yondashuv G'arb falsafasida keng tarqalgan sekulyarizmning keskin shakllaridan ham, diniy dogmatizmga asoslangan qarashlardan ham farq qiladi. Shu nuqtayi nazardan, Tagorning diniy qarashlari universal xarakterga ega bo'lib, turli madaniyat va jamiyatlar uchun moslashuvchan konsepsiyani taklif etadi. Radhakrishnan tomonidan ilgari surilgan fikrlar bilan qiyoslaganda, Tagorning Vedantik an'anaga tayanishi yaqqol ko'zga tashlanadi. Biroq, Tagor Vedantani sof metafizik ta'limot sifatida emas, balki ijtimoiy-axloqiy hayotga tatbiq etiladigan falsafiy asos sifatida talqin qilgan. Bu esa uning dunyoviylik haqidagi qarashlarini diniy tafakkur bilan uyg'unlashtirish imkonini bergan. Dunyoviylik masalasida Tagor pozitsiyasi ayniqsa muhimdir. Faylasuf dunyoviylikni ma'naviyatsizlik yoki dinni inkor etish bilan tenglashtirmaydi. Aksincha, dunyoviy hayotni – ta'lim, madaniyat, mehnat va ijtimoiy xizmatni – diniy-axloqiy qadriyatlarning amaliy ifodasi sifatida ko'radi [Sen 2005:19]. Bu jihat Tagor falsafasini zamonaviy ijtimoiy falsafadagi "axloqiy sekulyarizm" tushunchasiga yaqinlashtiradi. Tagor qarashlarida shaxs va jamiyat munosabatiga alohida e'tibor qaratilganini ko'rsatdi. Din va dunyoviylik sintezi ijtimoiy mas'uliyatli shaxsni shakllantirishga xizmat qiladi. Tagor fikricha,

inson faqat o'z ichki ruhiy kamoloti bilan cheklanib qolmasligi, balki jamiyat ravnaqi yo'lida faol ishtirok etishi lozim. Ushbu yondashuv zamonaviy gumanistik falsafa bilan hamohang bo'lib, insonni ijtimoiy munosabatlarning markaziga qo'yadi. Tagor ilgari surgan sintez modeli bugungi globallashtirish sharoitida ham dolzarb ahamiyat kasb etadi. Hozirgi davrda din va dunyoviylik o'rtasidagi ziddiyatlar ko'plab jamiyatlarda ijtimoiy keskinlikka sabab bo'lmoqda. Bir tomondan, diniy fundamentalizm, ikkinchi tomondan esa, mutlaq sekulyarizm jamiyat barqarorligiga tahdid solmoqda. Tagor konsepsiyasi esa ushbu ikki ekstremal yondashuv o'rtasida muvozanatli yo'lni taklif etadi. Tagor falsafasida ta'lim muhim vosita sifatida namoyon bo'ladi. Ta'lim diniy va dunyoviy qadriyatlarni uyg'unlashtiruvchi mexanizm vazifasini bajaradi. Bu fikr zamonaviy ta'lim falsafasidagi integrativ yondashuvlar bilan mos keladi va Tagor pedagogik merosining falsafiy asoslarini yanada chuqurroq tushunishga imkon beradi. Robindranat Tagor falsafasida din va dunyoviylik sintezi ijtimoiy-falsafiy jihatdan mukammal va tizimli konsepsiya hisoblanadi. Ushbu sintez insonparvarlik, axloqiy mas'uliyat va ijtimoiy hamkorlikka asoslangan jamiyat modelini shakllantirishga xizmat qiladi. Tagor qarashlarida gumanizm din va dunyoviylik sintezining markaziy tamoyili ekanini tasdiqlaydi. Tagor insonni barcha falsafiy izlanishlarning markaziga qo'yadi. Uning fikricha, din insonni jamiyatdan ajratmasligi, balki uni jamiyat oldidagi mas'uliyatini chuqur anglashga undashi kerak. Bu g'oya Sadhana asarida quyidagicha ifodalanadi: "Eng yuksak ta'lim faqat bizga ma'lumot beradigan emas, balki hayotimizni butun mavjudot bilan uyg'unlikka olib keladigan ta'limdir" [Tagore 1913: 142]. Mazkur fikr diniy-ma'naviy tarbiya bilan dunyoviy ta'limning uyg'unlashuvini ko'rsatadi. Tagor falsafasida ijtimoiy adolat va tinchlik g'oyalari diniy-axloqiy qadriyatlarning dunyoviy shakli sifatida talqin qilinadi. Tagorning millatchilik va zo'ravonlikni tanqid qilgan qarashlari ham diqqatga sazovor. U din nomidan amalga oshiriladigan zo'ravonlikni keskin qoralab, dinning haqiqiy mohiyati insoniyat birligida ekanini ta'kidlaydi [Tagore 1917: 54]. Tagor dunyoviylikni sof sekulyarizm bilan tenglashtirmaganini ko'rsatadi. Tagor dunyoviylikni ma'naviy qadriyatlardan xoli holat sifatida emas, balki axloqiy mas'uliyatga asoslangan ijtimoiy faoliyat sifatida tushunadi. Radhakrishnan ham Tagor qarashlarini sharhlab, uning dunyoviylik haqidagi yondashuvi "ma'naviy ongga tayanadigan axloqiy gumanizm" ekanini ta'kidlaydi [Radhakrishnan 1951: 398]. Tagor ilgari surgan din va dunyoviylik sintezi modeli Sharq va G'arb falsafiy an'analari o'rtasidagi muloqotni ta'minlaydi. Tagor Sharqning ma'naviy merosini G'arbnings ijtimoiy faollik va individual erkinlik haqidagi g'oyalari bilan uyg'unlashtirishga intilgan. Sen bu jihatni quyidagicha izohlaydi: "Tagorning universal qarashlari zamonaviy va an'anaviy tafakkur o'rtasidagi ziddiyatni bartaraf etuvchi, ularning o'zaro uyg'unlashuviga asoslangan falsafiy konsepsiyadir" [Sen 2005:112]. Robindranat Tagor falsafasida din va dunyoviylik sintezi konseptual, izchil va ijtimoiy-falsafiy jihatdan asoslangan tizim ekanini ko'rsatdi. Ushbu sintez insonparvarlik, axloqiy mas'uliyat va ijtimoiy hamkorlikka asoslangan jamiyat modelini shakllantirishga xizmat qiladi. Tagor falsafiy merosining zamonaviy jamiyatda din va dunyoviylik o'rtasidagi ziddiyatlarni bartaraf etishda muhim nazariy manbalardan biridir.

Xulosa qilib aytganda, Tagor dunyoviylikni ma'naviyatsizlik yoki diniy qadriyatlarni inkor etish bilan tenglashtirmaydi. Aksincha, u dunyoviy hayotni mehnat, ta'lim, madaniyat va ijtimoiy xizmatni insonning ruhiy kamolotini ro'yobga chiqaruvchi muhim soha sifatida baholaydi. Tagor falsafasida dunyoviy faoliyat diniy-axloqiy qadriyatlarning amaliy ifodasi bo'lib, insonni jamiyat oldidagi mas'uliyatini anglashga yetaklaydi. Bu esa din va dunyoviylik sintezining faqat nazariy emas, balki amaliy ahamiyatga ega ekanini ko'rsatadi. Tagor falsafasida gumanizm din va dunyoviylik sintezining markaziy tamoyili ekanini tasdiqladi. Inson shaxsi, uning qadr-qimmatini va erkinligi Tagor qarashlarida oliy qadriyat sifatida namoyon bo'ladi. Din insonni jamiyatdan ajratmasligi, balki uni insoniyat birligi, ijtimoiy adolat va tinchlik g'oyalari xizmat qilishga undashi kerak, degan fikr Tagor konsepsiyasining asosiy g'oyaviy yadrosini tashkil etadi. Bu jihat uning falsafasini zamonaviy ijtimoiy gumanizm va axloqiy falsafa bilan uyg'unlashtiradi. Tagor falsafasini faqat tarixiy yoki adabiy hodisa sifatida baholash yetarli emas. Uning din va dunyoviylik sinteziga oid qarashlari zamonaviy ijtimoiy-falsafiy muammolarni hal etishda muhim metodologik va konseptual manba hisoblanadi. Ushbu qarashlar ma'naviy jamiyat, axloqiy modernizatsiya va barqaror taraqqiyot kabi tushunchalarni chuqurroq anglash imkonini beradi. Robindranat Tagor

falsafasida din va dunyoviylik sintezi insonparvar, axloqiy va ijtimoiy mas'uliyatli jamiyat konsepsiyasini shakllantirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR:

1. Tagore R. *The religion of man*. London: George Allen & Unwin. 1931
2. Tagore, R. *Sadhana: The realization of life*. London: Macmillan. 1913
3. Tagore, R. *Nationalism*. London: Macmillan. 1917
4. Radhakrishnan S. *Indian philosophy* (Vol. 2). London: George Allen & Unwin. 1951
5. Sen A. *The argumentative Indian: Writings on Indian history, culture and identity*. New Delhi: Penguin Books. 2005

REZYUME:

Ushbu maqolada Robindranat Tagor falsafiy merosida din va dunyoviylik tushunchalarining o'zaro uyg'unligi ijtimoiy-falsafiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda Tagorning diniy mistitsizmga asoslangan qarashlari bilan uning insonparvar, dunyoviy gumanistik konsepsiyasi o'rtasidagi sintez ochib beriladi.

Kalit so'zlar: din, dunyoviylik, sintez, gumanizm, ijtimoiy falsafa, Tagor.

РЕЗЮМЕ:

В данной статье проводится социально-философский анализ взаимодействия понятий религии и светского мира в философском наследии Рабиндраната Тагора. В исследовании раскрывается синтез взглядов Тагора, основанных на религиозном мистицизме, с его гуманистической концепцией, ориентированной на человека и светский мир.

Ключевые слова: религия, светский мир, синтез, гуманизм, социальная философия, Тагора.

RESUME:

This article presents a socio-philosophical analysis of the interplay between the concepts of religion and secularism in the philosophical legacy of Rabindranath Tagore. The study reveals the synthesis of Tagore's views, rooted in religious mysticism, with his humanistic concept focused on people and the secular world.

Keywords: religion, secularism, synthesis, humanism, social philosophy, Tagore.